

Sygn. akt I ACa 167/18

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 01 kwietnia 2019 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: SSA Marzanna Góral

Sędziowie: SA Joanna Wiśniewska-Sadowska

SO (del.) Anna Strączyńska (spr)

Protokolant: Ignacy Osiński

po rozpoznaniu w dniu 28 marca 2019 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa B. D., Z. K., A. R. (1), W. B., J. B. (1), T. B., B. W. i S. R. (1)

przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi (...) oraz Ministrowi (...) i (...)

o zapłatę

na skutek apelacji strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 16 listopada 2017 r., sygn. akt I C 813/13

I. zmienia zaskarżony wyrok:

- w punkcie pierwszym w ten sposób, że oddala powództwo Z. K. o zapłatę kwoty 836.724,83 zł (osiemset trzydzieści sześć tysięcy siedemset dwadzieścia cztery złote osiemdziesiąt trzy grosze) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., A. R. (1) o zapłatę kwoty 1.255.087,20 zł (jeden milion dwieście pięćdziesiąt pięć tysięcy osiemdziesiąt siedem złotych dwadzieścia groszy) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., W. B. o zapłatę kwoty 278.908,31 zł (dwieście siedemdziesiąt osiem tysięcy dziewięćset osiem złotych trzydzieści jeden groszy) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., J. B. (1) o zapłatę kwoty 278.908,31 zł (dwieście siedemdziesiąt osiem tysięcy dziewięćset osiem złotych trzydzieści jeden groszy) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., T. B. o zapłatę kwoty 278.908,32 zł (dwieście siedemdziesiąt osiem tysięcy dziewięćset osiem złotych trzydzieści dwa grosze) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., B. W. o zapłatę kwoty 836.724,83 zł (osiemset trzydzieści sześć tysięcy siedemset dwadzieścia cztery złote osiemdziesiąt trzy grosze) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r., B. D. o zapłatę kwoty 5.020.349 zł (pięć milionów dwadzieścia tysięcy trzysta czterdzieści dziewięć złotych) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r. i S. R. (1) o zapłatę kwoty 1.255.087,20 zł (jeden milion dwieście pięćdziesiąt pięć tysięcy osiemdziesiąt siedem złotych dwadzieścia groszy) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 16 października 2013 r.,

- w punkcie trzecim, w ten sposób, że nie obciąża powodów kosztami zastępstwa procesowego strony pozwanej,

- oraz w punkcie czwartym poprzez jego uchYLENIE;

II. nie obciąża powodów kosztami zastępstwa procesowego strony pozwanej w postępowaniu apelacyjnym i nieuiszczone koszty przejmuje na rachunek Skarbu Państwa.

SSO (del) Anna Strączyńska SSA Marzanna Góral SSA Joanna Wiśniewska-Sadowska

Sygn. akt I ACa 167/18

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 18 lipca 2013 r. skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra (...) oraz Ministra (...) powodowie wnieśli o zasądzenie na swoją rzecz: D. M. (1) – kwoty 12.499.999,86 zł, Z. K. – kwoty 2.083.333,32 zł, A. R. (1) – kwoty 3.124.999,99 zł, W. B. – kwoty 694.444,44 zł, J. B. (1) – kwoty 694.444,44 zł, T. B. – kwoty 694.444,44 zł i B. W. – kwoty 2.083.333,32 zł. Powodowie wnieśli także

o zasądzenie odsetek ustawowych od wyżej wymienionych kwot od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz o zwrot kosztów procesu. Powodowie wskazali, że wyżej wymienionych kwot dochodzą tytułem odszkodowania za szkodę poniesioną

w związku ze znacjonalizowaniem przedsiębiorstwa Cegielnia (...), odebranego ich poprzednikom prawnym przez Skarb Państwa na mocy aktów administracyjnych, których wadliwość została stwierdzona w odpowiednich postępowaniach .

Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra (...), (...)

i (...) oraz Ministra (...) wniósł o oddalenie powództwa

w całości, a także o zasądzenie kosztów postępowania, w tym na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. Pozwany podniósł zarzut przedawnienia roszczenia – powołując się na treść art. 442 k.c., 442⁽¹⁾ k.c. i 417⁽¹⁾ § 2 k.c. pozwany wskazał na dziesięcioletni termin przedawnienia liczony od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Stwierdził nadto, że pozew wniesiono po upływie 3 lat od wydania decyzji nadzorczej Ministra (...) z dnia 04 września 2006 r. (art. 160 § 6 k.p.a.). Pozwany wskazał także, że do oceny zobowiązań z czynów niedozwolonych właściwe są przepisy obowiązujące w chwili zaistnienia zdarzenia. Powołując się na art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych wywiódł, że roszczenie powodów wygasło z dniem 28 listopada 1957 r. Pozwany zakwestionował prawo własności poprzedników prawnych powodów, zaistnienie i rozmiar szkody,

a także normalny związek przyczynowy między wadliwymi decyzjami a utratą własności. Zaprzeczył, aby małżeństwo S. i S. R. (2) posiadało inne niż nieruchomości składniki majątkowe, wchodzące w skład przedsiębiorstwa. Zakwestionował w końcu żądanie odsetkowe wskazując, że winno być ewentualnie uwzględnione od daty wyroku uwzględniającego roszczenia odszkodowawcze.

W dniu 20 lipca 2015 r. S. R. (1) wystąpił przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra (...) oraz Ministra (...) o zapłatę kwoty 3.850.000 zł wraz z odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty. Powód wskazał, że dochodzi odszkodowania za szkodę wyrządzoną orzeczeniem administracyjnym nacjonalizującym przedsiębiorstwo Cegielnia (...). Powód zastrzegł, iż ostateczną wysokość odszkodowania określi po sporządzeniu wyceny nieruchomości przez biegłego rzeczoznawcę. Wniósł również o zasądzenie od pozwanego na swoją rzecz kosztów procesu.

Skarb Państwa wniósł o oddalenie powództwa S. R. (1) i zasądzenie kosztów procesu, w tym na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. Pozwany

podniósł zarzut przedawnienia roszczenia. Zakwestionował istnienie szkody, wskazując, że organ administracyjny stwierdzający wydanie

z naruszeniem prawa decyzji przyznającej państwu prawo własności ww. przedsiębiorstwa, nie powołał się na nieodwracalne skutki prawne tej decyzji. Podniósł, iż powodowi może przysługiwać roszczenie o przywrócenie posiadania nieruchomości, co wyłącza możliwość przyznania mu odszkodowania. Pozwany poddawał w wątpliwość składniki przedsiębiorstwa Cegielnia (...) i rozmiar szkody. Wskazał, że ewentualne odsetki powinny być zasądzone najwcześniej od dnia wyrokowania, bowiem we wcześniejszym okresie pozwany nie znał wysokości swego zobowiązania.

Zarządzeniem z dnia 16 lutego 2016 r. połączono sprawę z powództwa S. R. (1) (II C 559/15) do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia ze sprawą z pozwu D. M. (2), Z. K., A. R. (1), W. B., J. B. (1), T. B. i B. W. (I C 813/13).

Sąd Okręgowy w Warszawie w dniu 30 lipca 2015 roku zawiesił postępowanie w sprawie na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. wobec śmierci powódki D. M. (1) i podjął je z udziałem jej spadkobiercy B. D..

W piśmie procesowym z dnia 10 września 2015 r. B. D. podtrzymał żądanie zgłoszone w pozwie przez jego poprzednika prawnego.

Podczas rozprawy w dniu 06 listopada 2017 r. powodowie poparli powództwo w dotychczasowym kształcie i zasądzenie odsetek ustawowych za opóźnienie. Sprecyzowali statio fisci pozwanego jako Ministra (...)

i (...) oraz Ministra (...). W razie oddalenia powództwa wniesli o nieobciążanie kosztami zastępstwa procesowego.

Pozwany również podtrzymał dotychczasowe stanowisko, zaś w przypadku uznania powództwa wniósł o nieobciążanie go kosztami procesu.

Wyrokiem z dnia 16 listopada 2017 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od Skarbu Państwa – Ministra (...) oraz Ministra (...) na rzecz Z. K. kwotę 836.724,83 zł, A. R. (1) kwotę 1.255.087,20 zł, W. B. kwotę 278.908,31 zł, J. B. (1) kwotę 278.908,31 zł, T. B. kwotę 278.908,32 zł, B. W. kwotę 836.724,83 zł, B. D. kwotę 5.020.349 zł i S. R. (1) kwotę 1.255.087,20 zł – wobec wszystkich z odsetkami ustawowymi (a od 01 stycznia 2016 r. odsetkami ustawowymi za opóźnienie) od 16 października 2013 r. do dnia zapłaty (pkt 1), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt 2), zasądził od strony pozwanej na rzecz Z. K. kwotę 408,15 zł, A. R. (1) kwotę 1.094,84 zł, W. B. kwotę 279,51 zł, J. B. (1) kwotę 3.506,84 zł, T. B. kwotę 408,15 zł, B. W. kwotę 126,75 zł, B. D. kwotę 127,33 zł i S. R. (1) kwotę 37.294,40 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt 3) oraz nakazał ściągnąć z zasądzonych w punkcie pierwszym świadczeń na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie od Z. K. kwotę 59.202 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i kwotę 1.979,28 zł tytułem zwrotu wydatków, od A. R. (1) kwotę 59.202 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i 957,79 zł tytułem zwrotu wydatków, od W. B. kwotę 20.465,35 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i kwotę 1.979,28 zł tytułem zwrotu wydatków, od J. B. (1) kwotę 16.578,35 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i 957,79 zł tytułem zwrotu wydatków, od T. B. kwotę 20.166,35 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i kwotę 1.979,28 zł tytułem zwrotu wydatków, od B. W. kwotę 59.620,60 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i kwotę 1.979,28 zł tytułem zwrotu wydatków, od B. D. kwotę 59.620,60 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu i kwotę 1.979,28 zł tytułem zwrotu wydatków, od S. R. (1) kwotę 1.079,52 zł tytułem zwrotu wydatków oraz od Skarbu Państwa – Ministra (...) oraz Ministra (...) kwotę 8.462,72 zł tytułem zwrotu wydatków.

Powyższy wyrok zapadł w oparciu o następujące ustalenia i rozważania:

Zarządzeniem z dnia 17 grudnia 1950 r. Prezes (...) ustanowił z dniem wydania zarządzenie przymusowy zarząd państwowy nad przedsiębiorstwem Cegielnia, będącym wówczas własnością H. B. w 1/4 części, A. R. (2) w 1/2 części i S. R. (3) w 1/4 części.

Przedsiębiorstwo faktycznie przekazano pod przymusowy zarząd w dniu 09 stycznia 1952 r. W skład przedsiębiorstwa wchodziła wówczas nieruchomości gruntowa o łącznej powierzchni 36 ha 9.694 m², o wartości według stanu na dzień 16 czerwca 1952 r. i cen aktualnych 10.039.468 zł, w tym wartość gruntu przemysłowego 4.749.830 zł, wartość dróg 789.732 zł, wartość gruntów rolnych 618.244 zł (grunty klasy III – 103.451 zł, grunty klasy IV – 142.474 zł, grunty klasy V i VI – 133.133 zł, nieużytek – 239.186 zł), wartość budynków i budowli 2.161.396 zł, wartość złoża gliny – 1.720.266 zł. Wartość ruchomości wchodzących w skład przedsiębiorstwa, według stanu technicznego z dnia 09 stycznia 1952 roku wyniosła 1.289 zł.

Orzeczeniem z dnia 16 czerwca 1959 r. Minister(...) stwierdził, że przedsiębiorstwo Cegielnia, wł. H. B., A. R. (2) i S. R. (3), przeszło z dniem 08 marca 1958 r. na własność Państwa w całości wraz ze składnikami majątkowymi. W szczególności na własność Państwa przeszła nieruchomości wraz z wzniesionymi na niej budynkami i budowlami położona w G., powiecie (...), w województwie (...), zapisana w księdze wieczystej Cegielnia (...) nr (...) prowadzonej przez Sąd Powiatowy dla miasta Warszawy-Pragi, o powierzchni 36 ha 9694 m⁽²⁾. Na terenie nieruchomości znajdowały się następujące budynki i budowle: dach nad piecem, na murowanych słupach, kryty papą, piec H., komin murowany, dwie szopy, motorownia, magazyn, transformator, przybudówka do transformatora, budynek mieszkalny murowany –czternastoizbowy, przybudówka siedmioizbowa, budynek mieszkalny ośmioizbowy, budynek mieszkalny szesnastoizbowy, przybudówka, budynek mieszkalny dziesięcioizbowy, przybudówka, garaż, obora, piwnica, kurnik, chlewiki, dwie studnie cembrowe, bocznica kolejowa. Na własność Państwa przeszły również składniki majątkowe przedsiębiorstwa ujęte w protokole zdawczo-odbiorczym, sporządzonym 9 stycznia 1952 r.

Decyzją z dnia 04 września 2006 r. Minister (...) stwierdził nieważność zarządzenia Prezesa (...) z dnia 17 grudnia 1950 r. w przedmiocie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem pod nazwą Cegielnia wł. H. B., A. R. (2), S. R. (3) w G.. W uzasadnieniu decyzji wskazano, że wniosek o stwierdzenie nieważności decyzji Ministra (...) i (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., stwierdzającego przejście na własność Państwa przedsiębiorstwa wskazanego w sentencji orzeczenia, zostanie przekazany właściwemu organowi, tj. Ministrowi Budownictwa. Podniósł, że decyzja Prezesa (...) została uznana za rażąco naruszająca prawo, ponieważ co prawda wymienione w niej przedsiębiorstwo pozostawało w bezruchu, jednakże jego uruchomienie nie miało kluczowego znaczenia dla Państwa. Nadto zaskarżone zarządzenie nie zawierało uzasadnienia faktycznego, przemawiającego za ograniczeniem uprawnień indywidualnych obywatela. W rezultacie doszło do naruszenia przepisów proceduralnych rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. (art. 44 i 75 ust. 2) oraz art. 1 ust. 3 dekretu Naczelnika Państwa z dnia 16 grudnia 1918 roku w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego. Minister stwierdził, że w odniesieniu do przedmiotowej cegielni naruszone zostały także przepisy ustawy z dnia 03 stycznia 1946 r. o zakładaniu nowych przedsiębiorstw i popieraniu prywatnej inicjatywy w przemyśle i handlu.

Decyzją z dnia 21 sierpnia 2012 r. Minister (...) i (...)stwierdził, że orzeczenie Ministra (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., stwierdzające przejście na własność Państwa przedsiębiorstwa Cegielnia (...), będącego własnością H. B., A. R. (2) i S. R. (3) w G., wydane zostało z naruszeniem prawa i jednocześnie nie uchylił go z uwagi na upływ 5 lat od dnia jego doręczenia. W uzasadnieniu Minister podał, że brak było podstaw do stwierdzenia przejścia na rzecz Państwa przedsiębiorstwa ponieważ wyeliminowano z obrotu prawnego decyzję Prezesa (...) z dnia 17 grudnia 1950 r., a żaden inny przepis prawa nie dał podstaw do nacjonalizacji.

H. B. zmarł 04 lipca 1979 r. Spadek po nim na podstawie ustawy nabyli żona L. B. w 1/3 części, córka Z. K. w 1/3 części, syn J. B. (2) w 1/3 części.

S. R. (3) zmarł 26 czerwca 1985 r. Spadek po nim, na podstawie ustawy, nabyli żona S. R. (2), syn S. R. (1), syn A. R. (1) po 1/3 części każde z nich.

A. R. (2) zmarła 06 marca 1988 r. Spadek po niej, na podstawie ustawy, nabyła córka D. M. (1) w całości.

S. R. (2) zmarła 05 stycznia 1989 r. Spadek po niej, na podstawie ustawy, nabyli synowie S. R. (1) i A. R. (1) po 1/2 części każdy z nich.

L. B. zmarła 09 października 1996 r. Spadek po niej, na podstawie testamentu z dnia 01 stycznia 1994 r., nabyła siostrzenica B. K. w całości. W dniu 21 listopada 1998 r. B. K. wyszła za mąż i przyjęła nazwisko męża – W..

J. B. (2) zmarł 04 października 2008 r. Spadek po nim na podstawie ustawy nabyli żona W. B., syn J. B. (1), syn T. B. po 1/3 części spadku każde z nich.

D. M. (1) zmarła 05 czerwca 2015 r. Spadek po niej, na podstawie dziedziczenia ustawowego, nabył syn B. D. w całości.

Sąd Okręgowy ustalił stan faktyczny na podstawie dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy, nie mając co do nich wątpliwości, tym bardziej, że część materiału dowodowego stanowiły dokumenty urzędowe.

Ustalając wysokość odszkodowania Sąd oparł się na dowodach z opinii biegłych: biegłego z zakresu mechaniki, maszyn i urządzeń, kosztów, jakości remontów maszyn i urządzeń M. K. oraz biegłego z zakresu wyceny nieruchomości T. G.. Biegli są specjalistami w dziedzinach adekwatnych do przedmiotu opinii. Opinie Sąd I instancji uznał za rzetelne i przekonujące.

Przy takich ustaleniach, Sąd Okręgowy stwierdził, że pozew zasługiwał na uwzględnienie w części.

Jako podstawę prawną uzasadniającą żądanie Sąd wskazał przepis art. 160 k.p.a., uznając, że nie stoi na przeszkodzie zastosowaniu powołanego uregulowania fakt jego uchylenia przez art. 2 ustawy z 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych ustaw (Dz. U. nr 162, poz. 1692). Zgodnie z art. 5 ustawy nowelizującej zmiany dotyczące odpowiedzialności za szkody wyrządzone w związku z wykonywaniem władzy publicznej nie mają zastosowania do zdarzeń

i stanów prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy. W tym zakresie stosuje się przepisy art. 417, 419, 420, 420¹ k.c. oraz art. 153, 160, 161 § 5 k.p.a. w brzmieniu dotychczasowym.

Mając też na uwadze, że zarówno wadliwa decyzja nacjonalizacyjna, powodująca szkodę tj. Ministra (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., jak i poprzedzające ją zarządzenie Prezesa (...), zostały wydane przed dniem 01 września 2004 r., Sąd uznał, że zastosowanie powołanego uregulowania art. 160 k.p.a. nie budzi wątpliwości.

W dalszej kolejności Sąd przywołał treść art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. i wskazał, że do przesłanek odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną osobie fizycznej wydaniem decyzji administracyjnej z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a. albo stwierdzenia nieważności takiej decyzji należą: stwierdzenie przez organ nadzorczy niezgodności decyzji z prawem lub jej nieważności, wykazanie przez poszkodowanego zaistnienia szkody i jej rozmiaru oraz związku przyczynowego między szkodą a wydaniem decyzji uznanej za nieważną lub za wydaną z naruszeniem prawa.

Sąd Okręgowy wskazał także, że w postępowaniu cywilnym jest związany ostateczną decyzją administracyjną, co oznacza, że jest obowiązany uwzględnić stan prawny wynikający z osnowy ostatecznej decyzji administracyjnej, który stanowi element stanu faktycznego sprawy. Nie może go pominąć ani inaczej odnieść się do tego stanu niż uczynił to organ administracyjny. Treść decyzji, czyli rozstrzygnięcie (osnowa) zawiera ustalenie konsekwencji stosowanego przepisu prawa materialnego. Uzasadnienie nie jest częścią składową rozstrzygnięcia (art. 107 § 1 k.p.a.). W postępowaniu cywilnym sądy nie są władne badać prawidłowości podjęcia decyzji administracyjnej, w szczególności czy istniały przesłanki, które w świetle przepisów prawa materialnego, stanowiły podstawę jej podjęcia. Związanie

to ma miejsce niezależnie od treści uzasadnienia decyzji, ponieważ w zakresie objętym treścią rozstrzygnięcia jest ona - bez względu na motywy jej podjęcia – wyrazem stanowiska organu administracji publicznej. Wynika to z przewidzianego

w obowiązującym prawie rozgraniczenia między drogą sądową i drogą administracyjną, którego konsekwencją jest niemożność rozstrzygania przez sąd powszechny wszelkich kwestii należących do drogi administracyjnej. W tym znaczeniu sąd orzekający o roszczeniu odszkodowawczym, przewidzianym w art. 160 § 1 k.p.a. jest związany decyzją nadzorczą, stwierdzającą nieważność decyzji lub jej wydanie z naruszeniem prawa (tak: uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 1971 r., III CZP 74/70, OSNCP 1971, nr 7-8, poz. 121; z dnia 18 listopada 1982 r., III CZP 26/82, OSNCP 1983, nr 5-6, poz. 64; postanowienie z dnia 4 czerwca 2009 r., III CZP 28/09, niepubl. oraz wyroki: z dnia 6 lutego 2004 r., II CK 433/02; z dnia 6 czerwca 2009 r., I CSK 504/08 niepublikowane; z dnia 26 sierpnia 2009 r., I CSK 26/09, OSNC ZD, 2010, Nr 1, poz. 22; z dnia 16 grudnia 2009 r., I CSK 175/09, OSNC 2010, nr 7-8, poz. 115; z dnia 4 marca 2010 r., I CSK 380/09; z dnia 19 maja 2011 r., I CSK 202/11, niepublikowane). Fakt, iż decyzja administracyjna została wydana z rażącym naruszeniem prawa, przesądza o bezprawności i winie funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonej mu czynności (tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 maja 1985 r., II CR 121/85).

Sąd Okręgowy uznał, że spełniona została przesłanka określona w art. 160 § 1 k.p.a., ponieważ wadliwość orzeczenia powodującego szkodę tj. decyzji Ministra (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., stwierdzającej przejście na własność Państwa przedsiębiorstwa Cegielnia (...), została potwierdzona decyzją Ministra (...) z 2012 r.

Przy bezspornym fakcie wydania wadliwej decyzji na stronie powodowej ciążył obowiązek wykazania pozostałych przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, a zatem faktu powstania szkody (i jej rozmiarów) oraz istnienia normalnego związku przyczynowego pomiędzy ową szkodą a zdarzeniem, które ją wywołało.

Odnośnie związku przyczynowego, Sąd wskazał na treść art. 361 § 1 k.c., czyli na teorię adekwatnego związku przyczynowego (przyczynowości adekwatnej), w wersji obiektywnej, zwanego też „normalnym związkiem przyczynowym”. Teoria ta zakłada, że związek przyczynowy zachodzi tylko wtedy, gdy w grupie wszystkich przyczyn i skutków mamy do czynienia jedynie z takimi przyczynami, które normalnie powodują określone skutki. Nie wystarczy więc stwierdzić istnienie związku przyczynowego jako takiego, lecz należy stwierdzić, że chodzi o następstwa normalne (a nie niezwykle, nadzwyczajne). Ogólnie rzecz ujmując, następstwo ma charakter normalny wtedy, gdy w danym układzie stosunków, w zwyczajnym biegu spraw określony skutek można uznać za zwykłe następstwo danego zdarzenia; typowym jest skutek występujący w zwykłym porządku rzeczy, taki, który na podstawie zasad doświadczenia życiowego można uznać za charakterystyczny dla danej przyczyny jako jej normalny rezultat (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego

z dnia 18 maja 2000 r., III CKN 810/98, z dnia 26 stycznia 2006 r., II CK 372/05
i z dnia 19 marca 2008 r., V CSK 491/07, niepubl.).

Sąd Okręgowy nie miał wątpliwości, że powodowie, będący następcami prawnymi właścicieli znacjonalizowanej nieruchomości na skutek wadliwej decyzji, którą przejęto przedsiębiorstwo, w skład którego wchodziły zarówno ruchomości jak

i nieruchomości, na rzecz Państwa, ponieśli rzeczywistą szkodę, rozumianą jako powstałą wbrew woli poszkodowanych różnicę między obecnym ich stanem majątkowym a stanem, jaki zaistniałby, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1957 r., 2 CR 304/57, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1963 r., IH PO 31/63, czy też w wyroku z dnia 16 kwietnia 2002 r. w sprawie V CKN 960/00 oraz z dnia 15 listopada 2002 r. w sprawie V CKN 1325/00). Istotną konsekwencją wydania decyzji z dnia 16 czerwca 1959 r. było odjęcie poprzednikom prawnym powodów własności przedsiębiorstwa, co oznacza, że wskutek tej czynności ich stan majątkowy uległ zmniejszeniu.

Sąd Okręgowy stwierdził także, że pomiędzy faktem wydania bezprawnej decyzji, na podstawie której doszło do odjęcia H. B., A. R. (2), S. R. (3) własności przedsiębiorstwa (na podstawie art. 2 i 9 ust. 2 ustawy z dnia 25 lutego 1958 roku o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym) a jego utratą występuje normalny

związek przyczynowy w znaczeniu powyżej zdefiniowanym. Władcze zachowanie organu państwowego doprowadziło do pozbawienia własności określonego prawa majątkowego.

Ustalenie rozmiaru szkody majątkowej, podlegającej naprawieniu, zgodnie z art. 361 § 2 k.c., w chwili orzekania (art. 316 § 1 k.p.c.), dokonywane jest według „teorii różnicy” (metody dyferencyjnej). Polega ona na porównaniu dwóch stanów majątkowych: tego, w jakim poszkodowany rzeczywiście się znajduje wskutek wystąpienia zdarzenia szkodzącego, z tym, w jakim znajdowałby się, gdyby zdarzenie szkodzące nie nastąpiło (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1957 r., II CR 304/55, OSNC 1958, nr III, poz. 76; wyrok z dnia 14 stycznia 2005 r., III CK 193/04, OSP 2006, nr 7-8, poz. 89; postanowienie z dnia 12 marca 2010 r., III CZP 7/10, niepubl.; wyrok składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2013 r., I CSK 404/11, OSNC 2013, Nr 9, poz. 110). Z art. 363 § 2 k.c. oraz podstawowej zasady, że nikt nie może bogacić się na własnej szkodzie, wywodzona jest konieczność ustalenia odszkodowania z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, mających wpływ na jego wysokość (por. wyroki Sądu Najwyższego:

z dnia 13 października 2005 r., I CK 185/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 133; z dnia 22 stycznia 2013 r., I CSK 404/11 oraz postanowienie z dnia 12 marca 2010 r., III CZP 7/10).

Szkoda rzeczywista (*damnum emergens*), jaką ponieśli powodowie wyraża się w uszczerbku majątkowym, polegającym na utracie własności przedsiębiorstwa Cegielnia (...), w skład którego wchodziły zarówno ruchomości jak i nieruchomości, a wysokość uszczerbku majątkowego wyznacza wartość tego prawa ustalona według jej stanu na rok 1959 roku, a cen z chwili obecnej, tj. wyraża się kwotą 10.040.698 zł (10.039.468 zł + 1.230 zł).

Jeżeli ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana

przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na

podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej

wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji.

Jeżeli ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana

przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na

podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej

wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji.

Legitymacja czynna powodów nie budziła wątpliwości Sądu. Wynikała ona z treści decyzji administracyjnych oraz postanowień spadkowych. Przy obliczaniu kwot należnych każdemu z powodów Sąd wziął pod uwagę udziały każdego z powodów w spadku po ich poprzednikach – właścicielach przedsiębiorstwa w dniu 16 czerwca 1959 r. Sąd zasądził zatem na rzecz Z. K. kwotę 836.724,83 zł (6/72 części udziału), A. R. (1) kwotę 1.255.087,20 zł (9/72 części udziału), W. B. kwotę 278.908,31 zł (2/72 części udziału), J. B. (1) kwotę 278.908,31 zł (2/72 części udziału), T. B. kwotę 278.908,32 zł (2/72 części udziału), B. W. kwotę 836.724,83 zł (6/72 części udziału), B. D. kwotę 5.020.349 zł (36/72 części udziału) i S. R. (1) kwotę 1.255.087,20 zł (9/72 części udziału).

Odsetki ustawowe zasądzono na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. przyjmując za datę opóźnienia wypłaty kwot zgłoszonych w pozwach z dnia 18 lipca 2013 r. i 20 lipca 2015 r. dzień doręczenia odpisów pozwów stronie przeciwnej. Jest to bowiem najwcześniej wykazana data wezwania pozwanego do zapłaty.

Wobec wydania w sierpniu 2012 r. decyzji nadzorczej, której skutek materialnoprawny oznaczał utratę przez poprzedników prawnych powodów własności ruchomości i nieruchomości wchodzących w skład przedsiębiorstwa, i wniesienia przedmiotowych pozwów w roku 2013 oraz w lipcu 2015 r. zarzut przedawnienia roszczenia opartego na

treści art. 160 k.p.a. Sąd Okręgowy uznał za oczywiście bezzasadny. Trzyletni termin przedawnienia został skutecznie przerwany wniesieniem pozwów.

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c., dokonując stosunkowego rozdzielenia kosztów. Sąd przyjął, porównując wartość przedmiotów sporu z wysokością zasądzonych świadczeń, że powodowie B. D., Z. K., A. R. (1), W. B., J. B. (1), T. B. i B. W. wygrali w 40,20% zaś S. R. (1) w 32,6% i biorąc za podstawę tę proporcję obciążył pozwanego stosowną częścią kosztów obejmujących opłatę od pozwu, wynagrodzenie pełnomocnika powodów, opłatę skarbową od pełnomocnictwa oraz kosztów opinii biegłego.

Jednocześnie stosownie do treści art. 113 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 ze zm.) oraz przy uwzględnieniu ww. proporcji Sąd nakazał ściągnięcie z zasądzonego na rzecz powodów świadczenia na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie odpowiednich kwoty tytułem części kosztów sądowych, od ponoszenia których zostali oni zwolnieni oraz stosowną część kosztów sądowych od pozwanego.

Z wydanym rozstrzygnięciem nie zgodziła się strona pozwana, która wywiodła apelację od części wyroku, tj. punktu 1 lit. a-h oraz punktów 3 i 4, zarzucając:

I. naruszenie prawa procesowego, tj.

1. art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 231 k.p.c. poprzez naruszenie zasady swobodnej oceny dowodów i brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego i dokonanie dowolnej jego oceny wbrew regułom logiki i doświadczenia życiowego, poprzez pominięcie istotnych dla sprawy okoliczności faktycznych oraz prawnych powodujących nieprawidłowe ustalenie istotnych okoliczności faktycznych oraz wyprowadzenie wniosków końcowych sprzecznych z zebraniem materiałem poprzez przyjęcie, że roszczenie powodów (nawet jeśli istnieje, co pozwany kwestionował) nie uległo przedawnieniu, jak też, że pozwany ponosi odpowiedzialność za nieruchomości i ruchomości objęte decyzjami, których wadliwość stwierdzono

i przyjęcie, że powodom należy się odszkodowanie w wysokości nie znajdującej oparcia – m.in. poprzez zawyżoną powierzchnię nieruchomości

i zasądzenie utraconych korzyści,

2. art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 278 k.p.c. w zw. z art. 232 k.c. polegające na błędnej ocenie materiału dowodowego, prowadzącej do ustalenia wysokości odszkodowania obejmującego ruchomości i nieruchomości i uznaniu, że opinie stanowią wiarygodny dowód na ich wartość,

3. art. 278 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c., art. 227 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. przez czynienie ustaleń co do przedmiotu szkody bez przeprowadzenia opinii biegłego geodety,

4. art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 236 k.p.c. w zw. z art. 278 k.p.c. przez uznanie za podstawę do ustalenia odszkodowania opinii, w której biegły sam czynił ustalenia i założenia, a ponadto która nie rozdziela szkody w postaci straty i szkody w postaci utraconych korzyści,

5. art. 328 § 2 k.p.c. przez brak wyczerpującego odniesienia się do wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a w szczególności motywów, dla których uznał roszczenie za zasadne, odnośnie związku przyczynowego i brak odniesienia się do zarzutu przedawnienia,

6. art. 98 § 1 i § 3 k.p.c. w zw. z art. 100 k.p.c. i art. 32 ust. 3 ustawy

o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej przez brak odrębnego rozstrzygnięcia o kosztach zastępstwa procesowego należnych Skarbowi Państwa – Prokuraturii,

II. naruszenie prawa materialnego tj.:

1. art. 361 § 1 k.c. w zw. z art. 6 k.c. oraz art. 160 § 1 i § 2 k.p.a i art. 153 k.p.a. w zw. z art. 151 § 2 k.p.a. w zw. z art. 145 § 1 pkt 8 k.p.a. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, w szczególności związku przyczynowego pomiędzy wydaniem zarządzenia z 1950 r. i decyzją z 1959 r. a szkodą w postaci utraty prawa własności,
2. art. 361 § 2 k.c. i art. 363 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 160 k.p.a. oraz art. 153 k.p.a. w zw. z art. 151 § 2 k.p.a. w zw. z art. 145 § 1 pkt 8 k.p.a. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw przez ich niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie istnienia szkody oraz wadliwe ustalenie wysokości odszkodowania,
3. art. 361 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 160 § 1 i § 2 k.p.a. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw przez przyjęcie, że na skutek wadliwego zarządzenia z 1950 r. o ustanowieniu nad przedsiębiorstwem przymusowego zarządu i decyzji z 1959 r. powstała szkoda w majątku powodów, odpowiadająca wysokości zasądzonego odszkodowania, obejmującego w szczególności złoża gliny, przez co odszkodowanie obejmuje utracone korzyści i potencjalny zysk uzyskany z wydobycia i zbycia gliny,
4. art. 153 k.p.a. w zw. z art. 151 § 2 k.p.a. w zw. z art. 145 § 1 pkt 8 k.p.a. oraz art. 117 § 1 i § 2 k.c. oraz art. 442 k.c. w brzmieniu przed jego uchyceniem ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. oraz obecny art. 442¹ k.c. poprzez ich pominięcie i nieuwzględnienie zarzutu przedawnienia,
5. art. 481 § 1 i § 2 k.c. w brzmieniu przed i po zmianie dokonanej ustawą z 09 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw w zw. z art. 455 k.c. w zw. z art. 363 § 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i zasądzenie odszkodowania z cen według daty orzekania przy jednoczesnym zasądzeniu odsetek od daty wcześniejszej niż data wyrokowania.

W związku z tymi zarzutami strona pozwana wniosła o zmianę wyroku i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja wywiedziona przez stronę pozwaną zasługiwała na uwzględnienie.

Skarb Państwa, reprezentowany obecnie przez Ministra (...) (w miejsce Ministra (...)) oraz Ministra (...) i (...) (w miejsce Ministra (...)) ma rację, wskazując na naruszenie przede wszystkim przepisów art. 153 k.p.a., art. 151 § 2 k.p.a. w zw. z art. 145 § 1 pkt 8 k.p.a. i art. 117 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 442 k.c. (w brzmieniu przed jego uchyceniem ustawą z dnia 16 lutego 2007 r.) i art. 442⁽¹⁾ k.c.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że powodowie początkowo jako podstawę faktyczną swojego żądania wskazywali na dwie decyzje, które łącznie spowodowały utratę prawa własności cegielni przez ich poprzedników prawnych.

W piśmie z dnia 28 lutego 2014 r. (k. 220 i nast.) sprecyzowali, że ich zdaniem obie decyzje stanowią złożony stan prawny, jednak „kluczowa dla kwalifikacji podstawy prawnej dochodzonego roszczenia jest w ocenie powodów pierwsza decyzja

o oddaniu przedsiębiorstwa w przymusowy zarząd” (k. 223). Takie też jest obecne stanowisko orzecznictwa, w którym przyjmuje się, że decyzją szkodzącą jest decyzja o przejęciu przedsiębiorstwa w zarząd, ponieważ gdyby nie ona, nie byłoby podstawy do zastosowania przepisów ustawy z dnia 25 lutego 1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego

mienia pozostającego pod zarządem państwowym (Dz. U. nr 11, poz 37) oraz podstawy do wydania decyzji o przejęciu przedsiębiorstwa na własność Skarbu Państwa, która ma charakter deklaratoryjny – tak np. wyroki w sprawach I ACa 71/17, I ACa 72/16, I ACa 151/17 czy I ACa 1839/17 Sądu Apelacyjnego w W. oraz wyrok I CSK 575/15 i uchwała III CZP 112/10, a ponadto wyrok I CSK 412/16 Sądu Najwyższego. Z takim stanowiskiem w pełni zgadza się skład orzekający w tej sprawie i także przyjmuje, że szkodę w majątku poprzedników prawnych powodów wywołała decyzja z dnia 17 grudnia 1950 r. Posiłkując się orzeczeniem Sądu Najwyższego o sygn. akt I CSK 575/15 Sąd Apelacyjny nie ma wątpliwości, że przez szkodę rozumie się uszczerbek w dobrach prawnie chronionych, a zatem szkodą jest nie tylko pozbawienie właściciela przysługującego mu prawa, ale i pozbawienie go możliwości wykonywania przysługujących mu uprawnień. Zgodnie zatem z art. 1 ust. 3 dekretu z 16 lutego 1918 r. w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dz. Pr. P.P. nr 21, poz. 67), na podstawie którego ustanowiono zarząd nad cegielnią (...), wówczas przedsiębiorstwo zostało włączone w sferę gospodarki uspołecznionej, a dotychczasowi właściciele utracili możliwość decydowania o losach zakładu. Konsekwencją ustanowienia zarządu była ex lege utrata tytułu prawnego do mienia, które wchodziło w skład przedsiębiorstwa, co powoduje konieczność przyjęcia, że to z datą ustanowienia zarządu (17 grudnia 1950 r.) poprzednicy prawni powodów nie mogli korzystać ze składników przedsiębiorstwa. Sąd Apelacyjny stoi na stanowisku, że zdarzeniem, które wyrządziło poprzednikom powodów szkodę było zarządzenie Prezesa (...) z 1950 r., bowiem bez wydania tej decyzji nie nastąpiłby skutek w postaci pozbawienia właścicieli możliwości wykonywania swoich praw ani też skutek w postaci zabrania im tych praw ustawą, co potwierdzała decyzja deklaratoryjna. Wbrew stanowisku Sądu I instancji trzeba uznać, że podstawą do przejścia prawa własności przedsiębiorstwa, co miało miejsce na mocy ustawy, a nie z mocy decyzji deklaratoryjnej, a zatem też przyczyną szkody, nie była decyzja z 1959 r., ale decyzja o zarządzie przymusowym z 1950 r.

Nie można jednak przychylić się do stanowiska powodów w zakresie przedawnienia. Powodowie we wskazywanym piśmie dnia 28 lutego 2014 r. (k. 220 i nast.) wskazywali, że wprawdzie podstawą szkody jest pierwsza decyzja, ale przedawnienie należy liczyć w związku ze stwierdzeniem nieprawidłowości w wydaniu aktu administracyjnego z 1959 r.

Sąd Apelacyjny w pełni aprobuje swoje stanowisko przedstawione w uzasadnieniu wyroku z dnia 09 maja 2018 r. (I ACa 71/17) odnośnie zarzutu przedawnienia, gdzie przypomniano, że zarzut przedawnienia jest to zarzut wymierzony przeciwko prawu powoda, który jednocześnie wiąże się z tym prawem i powstaje po stronie zobowiązanego do uczynienia zadość roszczeniu w chwili upływu terminu. Jest to uprawnienie konstruowane przez ustawodawcę jako przeciwwaga dla uprawnienia drugiej strony. Zarzut paraliżuje, czasowo lub definitywnie, cudze uprawnienie. Zarzut ten zalicza się do uprawnień kształtujących, gdyż za M. Pyziak-Szafnicką (Prawo podmiotowe..., str. 62) i A. Szpunarem (Uwagi ..., str. 14) „w razie ich podniesienia przez uprawnionego, a zatem w wyniku jednostronnego aktu, sytuacja prawna przeciwnika zostaje ukształtowana, nawet wbrew jego woli”. Skutkiem podniesienia zarzutu przedawnienia jest wyłączenie możliwości przymusowego wyegzekwowania winnego zachowania się osoby zobowiązanej.

Sąd Apelacyjny nie ma wątpliwości, że zgłoszone przez powodów roszczenia odszkodowawcze mają charakter majątkowy, a zatem zgodnie z przepisem art. 117 § 1 i 2 k.c. ulegają przedawnieniu.

Sąd Okręgowy jako podstawę szkody powodów, pomimo ich odmiennego żądania, wskazał decyzję Ministra (...) (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., która stwierdzała przejście na własność Państwa przedsiębiorstwa Cegielnia (...). Następnie, niejako w konsekwencji, powyższego, Sąd I instancji podkreślił, że decyzją z dnia 21 sierpnia 2012 r. Minister (...) stwierdził, że orzeczenie Ministra (...) z dnia 16 czerwca 1959 r., stwierdzające przejście na własność Państwa przedsiębiorstwa Cegielnia (...), będącego własnością H. B., A. R. (2) i S. R. (3) w G., wydane zostało z naruszeniem prawa i jednocześnie Minister nie uchylił go z uwagi na upływ 5 lat od dnia jego doręczenia. Dalej Sąd I instancji lakonicznie wskazał, że ponieważ decyzja nadzorcza wydana została w 2012 r, nie może być mowy o przedawnieniu roszczenia skoro powodowie wnieśli swoje żądania w 2013 i 2015 r.

Taka ocena materiału jakiej dokonał Sąd I instancji jest nieprawidłowa i skoro w orzecznictwie wyklarował się pogląd, że podstawą szkody jest decyzja o przejęciu przedsiębiorstwa w zarząd – w tej sprawie zarządzenie z dnia 17 grudnia 1950 r. Prezesa (...), to konsekwentnie również kwestia przedawnienia powinna być oceniana w związku z tą decyzją. Niedopuszczalne jest bowiem wywodzenie, że szkodę wywołuje jedno zdarzenie, a przedawnienie liczy się od dat związanych ze zdarzeniem odmiennym, tak jak chcą tego powodowie. W tym przypadku należy w pełni zaaprobować stanowisko strony pozwanej, która wskazuje na dwa różne tryby wydania decyzji i dwa odrębne sposoby liczenia biegu przedawnienia.

Co do pierwszej decyzji - Zarządzenia z dnia 17 grudnia 1950 r. Prezesa (...) w przedmiocie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego, w dniu 04 września 2006 r. Minister Gospodarki stwierdził jej nieważność na podstawie przepisu art. 156 § 1 pkt 2 k.p.a. w zw. z art. 157 § 1 i 2 k.p.a. i do tego aktu administracyjnego odnosi się przepis art. 160 (w tym § 1, § 5 i § 6) k.p.a. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r.

o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 162, poz. 1692), który ustanawiał szczególnie początek i bieg terminu przedawnienia,

a mianowicie okres trzyletni od daty stwierdzenia nieprawidłowości (tak uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r., III CZP 112/10). A skoro tak, to powodowie mieli prawo skutecznie wnieść swoje pozwy do dnia 04 września 2009 r. Złożenie pozwu w dniu 18 lipca 2013 r. przez D. M. (1), Z. K., A. R. (1), W. B., J. B. (1), T. B. i B. W. i w dniu 20 lipca 2015 r. przez S. R. (1) spowodowało, że strona pozwana skutecznie powołała się na zarzut przedawnienia.

Natomiast co do drugiej decyzji nadzorczej, skoro została ona wydana w dniu 21 sierpnia 2012 r. przez Ministra (...) w odniesieniu do decyzji 16 czerwca 1959 r. Ministra (...) na podstawie przepisu art. 145 § 1 pkt 8 k.p.a. i 151 § 2 k.p.a., zastosowanie znalazłyby przepisy kodeksu cywilnego, które stanowią, że termin przedawnienia zaczyna swój bieg od dnia zdarzenia szkodzącego i wynosi lat trzy od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i osobie obowiązanej do naprawienia, jednakże termin nie może być dłuższy niż lat 10 od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (zarówno obecny art. 442⁽¹⁾ k.c., jak i art. 442 k.c. w brzmieniu przed jego uchyceniem ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. - Dz. U. nr 80, poz. 538) w zw. z art. 417 k.c. i nast. Jest to nota bene także, zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 01 września 2006 r., SK 14/05, wyjątek od zasady, bowiem przeważnie początek biegu przedawnienia związany jest z wymagalnością roszczenia, natomiast przy roszczeniach związanych z rekompensatą szkód wyrządzonych czynem niedozwolonym, początek biegu przedawnienia związany jest z momentem wystąpienia zdarzenia sprawczego.

Decyzji z 1959 r., ani decyzji nadzorczej jej dotyczącej, nie można wobec tego wiązać z odpowiedzialnością regulowaną przepisem art. 160 k.p.a., a zatem

i termin przedawnienia tam wymieniony nie znajdzie zastosowania. Rolą decyzji

z 1959 r. było jedynie potwierdzenie, że przedsiębiorstwo przeszło na własność Skarbu Państwa, przy czym stało się tak, nie na mocy tej decyzji, ale wobec brzmienia przepisu art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod przymusowym zarządem państwowym. Ostatecznie zatem należało przyznać, że decyzja Ministra (...) z 1959 r. nie wywołała żadnych nowych skutków prawnych, a jedynie potwierdziła, że poprzednicy prawni powodów utracili prawo do składników majątkowych przedsiębiorstwa. Co więcej, w ocenie Sądu Apelacyjnego należy nawet uznać, że gdyby decyzja ta nie została wydana, stan prawny nie uległby zmianie – tak w sprawie toczącej się w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie pod sygn. akt I ACa 42/17 i w sprawie I ACa 661/14 Sądu Apelacyjnego w Warszawie, gdzie decyzja deklaratoryjna była wydana, ale nie została w ogóle uchylona i nie stwierdzono nieprawidłowości w jej wydawaniu.

W niniejszej sprawie Sąd Okręgowy pomylił dwie decyzje wydawane na podstawie innych przepisów k.p.a. i zastosował przepis art. 160 § 6 k.p.a. w sytuacji, w której nie mógł tego uczynić. W wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r. wydanym w sprawie I ACa 42/17 Sąd Apelacyjny w Warszawie wskazał, że sąd jest związany podstawą prawną decyzji administracyjnej i z tym twierdzeniem, skład orzekający również się zgadza. Należy więc także uznać, że w związku z powyższym Sąd musi zastosować właściwe przepisy dotyczące przedawnienia, jeśli zarzut taki został zgłoszony.

Nie jest dopuszczalne przenoszenie podstawy prawnej z jednego aktu administracyjnego na wnioskowanie dotyczące drugiego aktu.

Sąd Apelacyjny biorąc pod uwagę kwestie dotyczące decyzji z 1959 r., miał także na uwadze prawo materialne, które jest brane w granicach apelacji pod uwagę z urzędu. Pierwszą z takich kwestii jest zastosowanie przepisu art. 121 pkt 4 k.c., zgodnie z którym bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju – przez czas trwania przeszkody.

Mimo, iż na przestrzeni czasu zmianie ulegało stanowisko Sądu Najwyższego, w postanowieniu z dnia 13 października 2005 r. wydanym w sprawie I CK 162/05, Sąd Najwyższy stwierdził, iż niemożność skutecznego dochodzenia zwrotu rzeczy spowodowana uwarunkowaniami politycznymi jest równoznaczna z siłą wyższą (stanem zawieszenia wymiaru sprawiedliwości). Ponadto można też powołać się na postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 07 października 2011 r. - II CSK 17/11,

w którym wskazano, że można przyjąć istnienie siły wyższej jako przeszkody

w dochodzeniu przez właściciela zwrotu nieruchomości bezprawnie przyjętej przez państwo po II wojnie światowej, gdy właściciel wykaże, iż ze względu na swoją indywidualną sytuację lub przynależność do określonej grupy społecznej, nie mógł obiektywnie rzecz oceniając, liczyć na skuteczność dochodzenia roszczeń w okresie PRL lub przez jakiś inny oznaczony czas. Gdyby zatem przyjąć, że ustrój polityczny uniemożliwił właścicielom wystąpienie z wnioskiem o zwrot przedsiębiorstwa lub

o odszkodowanie, przedawnienie nie mogłoby być liczone od 1958 r. (ustawa) czy od 1959 r. (decyzja), a zatem nie ma racji strona pozwana licząc, że powodowie wystąpili z roszczeniami po upływie 54 (56 w przypadku S. R. (1)) lat czy też nawet 55 (57) lat od daty wskazanej w ustawie (08 marca 1958 r.), ale należałoby początku przedawnienia szukać w latach późniejszych. W takich sytuacjach orzecznictwo (np. w sprawach o zasiedzenie) przyjmuje, że obawa właścicieli musiała minąć po 1989 r., a najpóźniejszy termin, w którym w niniejszej sprawie zaczęłyby biec okres przedawnienia to data wyborów w dniu 04 czerwca 1989 r. Dodając do niej maksymalny czas lat 10, przedawnienie na podstawie przepisu art. 442 (442¹) k.c. nastąpiło również i to najpóźniej w dniu 04 czerwca 1999 r.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, o czym była mowa powyżej, podstawą do przyznania powodom odszkodowania mogła być jedynie pierwsza decyzja z dnia 17 grudnia 1950 r., co do której Minister(...) w dniu 04 września 2006 r. stwierdził jej nieważność i wówczas należy uznać, że termin przedawnienia rozpoczął swój bieg w dacie kiedy decyzja nadzorcza stała się ostateczna, czyli w dniu jej wydania. W trzyletnim terminie powodowie nie podjęli żadnych czynności wymienionych w przepisie art. 123 k.c., które powodowałyby przerwanie biegu przedawnienia, zatem zarzut podniesiony przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, reprezentującą Skarb Państwa jest trafny i powoduje konieczność zmiany orzeczenia i oddalenia powództwa.

Drugą kwestią, którą Sąd Apelacyjny wziął pod uwagę z urzędu, było zastosowanie przepisu art. 5 k.c., który ma także zastosowanie do zarzutu przedawnienia. Możliwość skorzystania z powyższego przepisu w związku z zarzutem przedawnienia może mieć jednak miejsce tylko w wypadkach wyjątkowych, wyjątkowość ta może być związana z przyczynami dotyczącymi osoby dochodzącej roszczenia, jak i w wypadku opóźnienia w dochodzeniu roszczenia spowodowanego przyczynami niezależnymi od obu stron (tak: wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29 marca 2006 r. – II AKa 31/06, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2006 r. – IV CK 38005 czy z dnia 25 listopada 2010 r. – III CSK 16/10). Przy ocenie czy zarzut przedawnienia stanowi nadużycie prawa, rozstrzygające znaczenie mają okoliczności konkretnego wypadku, zachodzące po stronie poszkodowanego oraz osoby zobowiązanej do naprawienia szkody. Znaczenie ma charakter uszczerbku, jakiego doznał poszkodowany, przyczyna opóźnienia w dochodzeniu roszczenia i czas jej trwania.

W odniesieniu do instytucji przedawnienia, ocena czy powołanie się na nie przez pozwanego narusza zasady współzycia społecznego, powinna być dokonywana z dużą ostrożnością, ponieważ podniesienie takiego zarzutu może być uznane za nadużycie prawa jedynie zupełnie wyjątkowo. Aby w danym przypadku można było przyjąć, że podniesienie zarzutu przedawnienia jest nie do pogodzenia

z zasadami współzycia społecznego mus być w szczególności jasne, że beczynność wierzyciela w dochodzeniu roszczeń była usprawiedliwiona wyjątkowymi okolicznościami (tak: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 06 grudnia 2016 r., I ACa 19/15).

W tej sprawie powodów jest ośmiu, przy czym siedmiu wniosło pozew w dniu 18 lipca 2013 r., a S. R. (1) w dniu 20 lipca 2015 r. Powodowie nie wykazali, aby ich beczynność w dochodzeniu roszczeń była usprawiedliwiona. Decyzja nadzorcza, na podstawie której Sąd mógłby orzec o odszkodowaniu zapadła 04 września 2006 r. i orzecznictwo co do art. 160 § 6 k.p.a. było już wówczas ugruntowane i jednolite - np. w wyroku z dnia 20 lutego 2003 r. (I CKN 63/01) Sąd Najwyższy wskazał, że przepis ten powinien być wykładany ściśle i sformułowanie z art. 160 § 6 k.p.a. nie pozostawia wątpliwości, że wymagalność szczególnego roszczenia odszkodowawczego przewidzianego w tym przepisie, ustawodawca związał z dniem, w którym ostateczna stała się decyzja stwierdzająca nieważność decyzji wydanej z naruszeniem prawa (art. 156 § 1 k.p.a.), a ściślej jej doręczenia osobie uprawnionej.

Co więcej, w ocenie Sądu Apelacyjnego, powodowie sami wskazywali, że podstawą ich roszczeń jest pierwsza decyzja, czyli zarządzenie o zarządzie przymusowym z 1950 r., niezrozumiałe są zatem przyczyny, dla których zwlekali z dokonaniem czynności przerywającej bieg przedawnienia. Oczekiwanie na wydanie decyzji nadzorczej co do aktu administracyjnego z 1959 r. nie może być usprawiedliwieniem dla beczynności powodów, ponieważ jak już wskazano sami powodowie jako zdarzenie szkodzące wskazywali pierwszą z decyzji, a poza tym nawet brak uchylecia decyzji deklaratywnej nie stał na przeszkodzie w uwzględnieniu powództwa (tak w sprawie I ACa 661/14 Sądu Apelacyjnego w Warszawie).

Wreszcie następców prawnych pierwotnych właścicieli cegielni jest kilku, a opóźnienie we wniesieniu pozwu znaczne, bowiem przekraczające 4 lata w przypadku siedmiu powodów i 6 lat w przypadku S. R. (1).

Mając na uwadze powyższe, wobec uwzględnienia skutecznie podniesionego przez stronę pozwaną zarzutu przedawnienia, Sąd Apelacyjny dokonał zmiany zaskarżonego wyroku co do punktów I, III i IV lit. i na podstawie przepisu art. 386 § 1 k.p.c. i oddalił powództwo wywiedzione przez D. M. (1) (obecnie B. D.), Z. K., A. R. (1), W. B., J. B. (1), T. B. i B. W. i S. R. (1).

Rozpoznawanie dalszych, merytorycznych zarzutów co do związku przyczynowego, wysokości odszkodowania, odsetek i kosztów, Sąd II instancji uznał za zbędne, skoro został uwzględniony najdalej idący zarzut z apelacji, choć trzeba wskazać, że niektóre z zarzutów – np. co do wysokości odszkodowania w zakresie złóż gliny i co do zasądzonych odsetek – są trafne.

Równocześnie Sąd Apelacyjny uznał, że zarówno w I jak i w II instancji zaszły przesłanki do nieobciążania powodów kosztami procesu. W ocenie Sądu Apelacyjnego w niniejszej sprawie zachodzi przypadek szczególnie uzasadniony, uprawniający Sąd do zastosowania art. 102 k.p.c. i przewidzianej tam zasady słuszności. Większość powodów była zwolniona, przynajmniej częściowo od kosztów opłaty od pozwu, a następnie od dalszych kosztów. Sytuacja życiowa i majątkowa przemawia za nieobciążaniem powodów wysokimi kosztami tego postępowania. Sąd II instancji podziela stanowisko Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, wyrażone w uzasadnieniu wyroku z dnia 20 sierpnia 2013 r. (sygn. akt V ACa 248/13), iż trudna sytuacja materialna i życiowa powoda, a także subiektywne poczucie krzywdy i przekonanie o słuszności żądań leżących u podstaw wytoczenia powództwa pozwalają przyjąć, że zachodzi wypadek uzasadniający zastosowanie art. 102 k.p.c. Według Sądu Apelacyjnego powództwo było zasadne, a oddalenie nastąpiło jedynie z uwagi na skutecznie podniesiony wpływ terminu przedawnienia, zatem powodowie mogli mieć przekonanie, że proces wygrają, tym bardziej, że Sąd I instancji orzekł zgodnie z ich oczekiwaniami. Wobec powyższego powodowie nie zostali obciążeni kosztami zastępstwa procesowego strony pozwanej w I i II instancji, jak też nieuiszczone koszty (opłaty od apelacji) Sąd przejął na rachunek Skarbu Państwa.

Punkt czwarty wyroku Sądu Okręgowego podlegał uchyleniu w całości, nie tylko w zaskarżonym przez Skarb Państwa zakresie, z uwagi na brak możliwości jego wykonania. Skoro na rzecz powodów ostatecznie nie zasądzono żadnych kwot, nie ma podstaw, aby ściągać cokolwiek z zasądzonych świadczeń.

SSO (del) Anna Strączyńska SSA Marzanna Góral SSA Joanna Wiśniewska-Sadowska